

SZERKESZTŐ
SZKOLY VIKTOR.
(Dohánytca I. szám.)

Megjelenik minden csütörtökön, sokféle képpel ellátva.
Előfizetési ár: Egész évre 6 frt; félévre 3 frt; negyedévre 1.50 fr.
Előfizethet minden postahivatálnál és könyvtárbanál.
Hirdetések díja: 1 hasábos petit sor 7 uj kr.

KIADÓ-TULAJDONOS
AZ „ATHENAEUM,
(Barátkotere 7. szám.)

Petrik Géza (előbb Osterlamm Károly)

könyvkereskedésében, Pest, Erzsébet-tér

a következő figyelemreméltó munkák jelentek meg és ugyanott, valamint minden más magyarországi könyvtárbanál kaphatók:

Nemzetközi aratógép-verseny a magy. kir. földmivelési-, ipar- s kereskedelmi miniszterium pártfogása mellett rendezve, a mesonyimegyei gazdasági egylet által Magyar-Óvárott 1869. júl. 5—10-ig. Hecke W. és Krafft G. jelentése alapján az egylet megbízásából **Rodiczky J.** és **Tuba L.** 18 fetszeti ábrával. Ára 1 frt 50 kr.

(Ugyanezen munka német nyelven is kapható.)

Alapszabály-tervezetek vidéki bankok, takarékpénztárak, részvényekre alapított iparvállalatok és bünszegélyező egyletek számára. Szerkesztette **Németh Imre**, földm., ipar- és keresked. miniszteriumi titkár. Ára 2 frt 40 kr.

Szuczj és vissza. Utirajzok. Irta **B. Pongrácz Emil**. 2 kötet. Ára 2 frt 20 kr.

Római jogtan. Irta **Vécsy Tamás**. Ára 3 frt.
Magyarország története, különös tekintettel a jogfejlésre. Irta **Boesor István**. 7 füzet. Ára 10 frt. Két díszes főkötősben 12 frt.

Államferfiak és szónokok könyve. Irta **Szalay László**. Második kiadás. 2 kötet füzve 6 frt, diszkötésben 7 frt.
Magyarország közigjoga 1848-ig és 1848-ban. A volt jobbagység hároms könyve kiegészítéssel összeszerkesztette **Boross Mihály**. Ára 60 kr.

A Corpus juris fordítását tartalmazó „Magyar országgyűlési törvénykönyv.” Fordította Kis-Gézsei **Gegus Dániel**. Ára füzve 24 frt, díszesen kötve 27 frt.

Mumus. Zsebkönyv, ártatlan emberek számára. Irta **Szoboki**. (Humoristikus tartalom). Több fetszettel. Ára 80 kr.

Eredeti virágnyelv humorisztikai kifejtés szerint. Ifju és agg szerelmesek részére gyártotta **Orszay**. Ára 20 kr.

Trefás versek gyűjteménye. A magyar költészetből összeszedte **Zilahy Károly**. Ára 60 kr.

Emlékkönyv a magyar irodalomból. Összeszedte **Deák Farkas**. Ára füzve 1 frt 50 kr, diszkötésben 2 frt 40 kr.

Don Quichotte, a híres manchai lovag élete és kalandjai. A spanyol eredeti után fordította. 2 kötet. Ára 2 frt 40 kr.

Zilahy Imre költeményei. Ára füzve 1 frt. Diszkötésben 2 frt.
Petőfi életrajza. Irta **Zilahy Károly**. Ára 1 frt 50 kr.

Kálvin élete és a kálvinizmus. Emlékkül a nagy reformátor halála évének háromszázados fordulata. Irta **Révész Imre**. Második kiadás. Ára 2 frt.

Az igaz vallás, megfajtva az emberiség vallásos fogalmainak keletkezésére és ezek loszármaszából, és a természet törvényei. Volnoynak „A romok” című művéből magyarosítá s jogyzetekkel ellátta **Szalkay Gergely**. Ára 1 frt 20 kr.

Biblia azaz szentírás, ó- és új testamentum. Az eredetiből, héber, arabs és görögéből fordította **Kámory Sámuel**. Ára egyszerű papíron **3 frt 50 kr**. Finomabb papíron **6 frt**. Velinpapíron **11 frt**.

Dévay Biró Mátvás első magyar reformátor életrajza és irodalmi művei. Irta **Révész Imre**. Ára 1 frt 40 kr.

Az erdélyi honi evangélico-reformátusok egyházi jogtana. Irta **Dósa Elek**. Ára 1 frt 60 kr.

Gyógyyszereseti kettős könyvvitel, különösen a gyógyszerészeti rend elméleti és gyakorlati utmutatásául egy két-havi gyógyszerári üzlettor gyakorlati kereszttüvitelével s mérleggel, tanulóék és önkotátás nyerni ohajtók számára írta **Trajanovits Agoston**. Ára 2 frt 50 kr.

A magyar gyorsíró. Középtanulóék és magántanulóék számára írta **Fenyvessy Adolf**, országgyűlési gyorsíró-főnök. Második kiadás. Ára 80 kr.

Az országgyűlési gyorsíró kézikönyve. Irta **Fenyvessy Adolf**. Ára 60 kr.

Neveléstani, vagy utmutatás a helyes gyermeknevelésről testi, értelmi és erkölcsi tekintetben. Különösen új-házások számára. Irta **Sasku Károly**. Ára 60 kr.

Természeti képek. Irta **Greguss Gyula**. Két füzet. Ára 60 kr.

Álmos. Regényes hősköltemény tíz énekben. A m. t. akadémia által 100 arannyal jutalmazott pályamű. Irta **Szász Károly**. Ára 80 kr.

Utmutatás a hasznos méhtenyésztésre, különösen földmívelők és iskolatanítóék számára. Irta **Demeter János**. Ára 40 kr.

Cikkek: „A Batthyány-ünnepély.“ — „Magyarországai fürdők.“ XIII. Menyháza. — „A síroki vár romjai.“ — „A Vezuvy kitörése Pompeji betemetettésekor.“ (Az ifj. Plinius egykoru leírása szerint). — „Az alchemia mint a vegytan anyja.“ *Breuer Armintól.* — „Egy hét története.“ *Vadnay Károlytól.* — „Vegyes közlemények.“

Képek: Dank Agáp, Batthyány L. hamvai megőrzője. — A menyházi fürdő Aradban. — A síroki vár romjai. (Ligeti olajfestménye után). — Batthyány Lajos hamvainak ravatala a ferenciek templomában. — Batthyány temetési menete az ország- és kerepesi-úton.

Irodalom és zenészet.

— (Ráth Mór kiadásában megjelentek.)

1. „A szerzetes uralma, vagy: Róma a XIX. században;“ írta Garibaldi tábornok. E nagyhirű regény két vastag kötetet tesz a csinos fordítás magyar kiadásában. Ára 4 forint. Megrendelhetni minden könyv-árúsnál.

2. „Háromezer tengeri mértföld,“ keleti utazás Kecskeméthy Auréltól, ki a suezai csatorna megnyitása alkalmával ő felsége a magyar király kíséretében volt. Kecskeméthy igen szellemes író s ez uti vázlatában sem hazudtolta meg hírét. Könyvének ára 2 frt.

3. „Képek az angol alsóház történetéből,“ Palgrave után angolból fordította Csernátony. Ára 1 frt. Kiténő tanulságokat nyújtó mű mindazok számára, kik a parlamenti élet iránt érdeklődnek; így tehát nálunk nagyon olvasottnak kellene lennie.

4. „Az Egyesült-Államok története,“ első korszak: A gyarmatok a forradalom előtt; írta Laboulaye Eduárd, a Párisi Amerikában „nagyhirű szerzője;“ fordította Huszár Imre. Ez első kötet ára 1 frt.

5. „A XIX. század uralkodó eszméinek befolyása az államra,“ b. Eötvös József összes munkáinak 2-ik

füzete, melynek ára ép úgy, mint az első, 1 frt. Az egész munka előfizetési ára 4 frt.

6. „Tomba Mihály összegyűjtött költeményei,“ az író acélmetszetű arcképével és életrajzával Szász Károly tollából. E költemények gyűjteménye hat, pompás kiállítású kötetben jelenik meg s előfizetési áruk 7 forint; eddigelé 3 kötet jelent meg. Tompa legkiválóbb költőink egyike volt, Petőfi s Arany János kor- és versenytársa, művei tehát minden magyar hölgy asztalának díszét képezhetik.

— (Palotási — Pecsényászký — válogatott magyar szerzeményeiből) egy csinos kötetben megjelentek: „Jászberényi emlék,“ „Barkóci csárdás,“ „Bényei csárdás,“ „Félegyházi bucsu,“ „Galgóci emlék,“ „Hagyd a multat!“ „Tenki hódolat,“ „Jászapáti lakadalmas nóta,“ „Ilonka, Kazinczy-palotás,“ „Vörösmarty szelleméhez,“ „Vihar után,“ „Merengés,“ „A jó magyar,“ „Szórákozzunk!“ Zongorára alkalmazta és kiadta Riszner József, zenetanár Jászberényben, kinél megrendelhetni ezen kötetet füzve 3 frtéért, köve 3 frt 80 kréért, diszkötésben 4 frt 50 krajcárért.

Szerkesztői üzenetek.

— *Pesten:* Z. K.-nak. Ez inkább volna helyén valamely női lapban. A régiebbek sokkal jobban feleltek meg lapunk kitűzött irányának.

— *Kairóba:* „Az egyiptomi magyar egyesület“ megtisztelt sorait, melyben e lapok szerkesztőjének tiszteltbeli taggá választatását tudatja, csak e napokban kaptuk meg s így köszönő magán sorainkat is csak most indíthattuk utnak.

— *A kassai tisztelt növendékpapságtól* lapunk kiadó-hivatala levelet vett, következő nyilatkozattal: „Az aluljegyzett növendékpapság... a „Ház. s Külf.“ 21-ik számát tisztelettel visszaküldi. Teszi pedig ezt azon igen is észszerű okból, mert a jelzett szám második (a *jezsuiták* — vagy tudom is én, mi akart az lenni) cikkében lappangó kigyót saját édes-kedves kebelében táplálni nem akarja, nem fogja soha.“ E nyilatkozatra következőket kell megjegyeznünk: sajnáljuk, hogy a kassai kath. növendékpapság olvasóink sorából kilép, mert tisztelt munkatársainknak sokszor igen nagybecsű cikkeiből valaminth eddig, egy ezután is sokat tanulhatott volna; nem hisszük, hogy e nyilatkozat az egész kassai semináriumé lenne, s ha igen, akkor sajnáljuk a pressiót, a mely alatt nyög; fájdalmasan

tapasztaljuk e nyilatkozatból, miként a jezsuita-befolyás, az emberiség megrontására törekvő ezen sötét árny, már a kassai semináriumba is bevette magát; végre ösztönösen sajnálkozunk ama nyilatkozónak istentől meg nem áldott értelmi tehetségén, ki magasabb iskolába léphetni képesítetvén, így ír: „a *jezsuiták* — vagy tudom is én, mi akart az lenni — cikkében lappangó kigyót stb. stb. nem akarja táplálni.“ Tehát nem tudja, hogy az, a jezsuitákat ismertető cikk micsoda, és mégis tudja, hogy biz az kigyó!!! Szegény kis infallibilista:

— *Don Braganza és V. László.* Egyik sem jó ballada. Egyik sem fog megjelenni.

— *Pesten:* G. K.-nak. Csak szabad tére várunk az egyikénel.

— *Bécs:* K. L. nak. A közlemény érdekessége ellen, alkalmilag — midőn t. i. a hírlapvasók figyelme a politikai események folytán arrafelé fordul — nem lehet semmi kifogásunk. Félretesszük tehát a közlésre váró kéziratok közé, addig is azonban hisszük, hogy fölkeres ön minket más, szintén érdekes dolgozattal.

— *Székes-Fehérvárott:* L. Gy.-nak. Ajánlott dolgozatait várjuk.

HAZÁNK S A KÜLFÖLD.

Ismeretterjesztő, szépirodalmi és társaséleti illusztrált hetilap.

25. szám.

Pest, 1870. Junius 23.

VI. évfolyam.

A Batthyány-ünnepély.

A kegyelet ünnepélyéről nem lehet a nélkül szólni, hogy egy szerény, egyszerű név ne vegyüljön belé. A gyászünnepélynek sarkpontja abban van: hogy Batthyány hamvait megmenték a diestelen eltakarítás elől. A hamvak megőrzője pedig Dank Agáp volt, egy egyszerű szerzetes ama

vonást találunk, melyek nagyon is méltók a köztiszteletre, s érdemessé teszik őt, hogy emlékét megőrizzük.

1810-ben született s 1838-ban jött a ferenciek pesti zárdájába, és 1848-ban bízták rá a zárdafőnökséget. 1869-ben pedig fődefinornak nevez-

Dank Agáp, Batthyány L. hamvai megőrzője.

derék rendből, a ferenciekéből, mely IV. Béla óta, midőn hazánkban is letelepedett, nem egy lelkes férfit vagy emelkedett szellemű papot adott a hazának, például Capistránt, Tomorit, vagy a legutóbbi időben Albachot.

Dank Agáp esündes életében több oly hazafias

tetett ki, mely a legelső állás a rend generálásán kívül, s Rómában van székhelye. November elején tehát Rómába ment, de már a folyó év május 7-én ott jobb létre szenderült.

Ez a szerzetes zajtalan életének — nem vázolata — hanem csak egyes dátumai. Egy szerze-

tesnek, kinek tevékenységi köre csak a zárda szűk falai közt van, változatos élete nem is lehet.

De az 1849-diki megrázó események alkalmat nyújtottak a szelíd férfinak, hogy ne csak vallása iránt gyakorolja a kötelességet, hanem rójjja le azt hazája iránt is.

És legszebben lerótta ezt akkor, midőn Batthyány hamvait elrejtette. A kik ismerik amaz idők boszútjeljes eseményeit, tudni fogják, hogy ez oly merénylet volt, mely könnyen a szerzetes életébe kerülhetett volna.

Nem tudjuk teljes részletességgel mindazt, mi az agyonlőtt Batthyánnyal történt halála után. Csak annyit tudunk, hogy holttestét a Rókus-kórházba vitték, hogy onnan a kórház halottjaival közösen temessék el, s így az első magyar miniszterelnöknek külön sírja se legyen. Annyit tudunk továbbá, hogy a holttestet a kivégzést követő október 6-án éjjel elorozták a Rókus-kórházból. Mindenesetre nagy szerepet kellett itt játszani a kórház felügyelősége hazafiasságának is.

Egyik előadás szerint Szántóffy Antal, pesti józsefvárosi lelkész már este érkezett Dank Agáppal, hogy ez a zárda sírboltjában helyet adjon Batthyány hamvainak, mit a rend-főnöke minden ellenvetés nélkül, egész készséggel megígért.

Hogy Szántóffy Antal, kinek egyházi hatósága alá tartozott a kórház, szintén részes a holttest elrejtésében, az bizonyos. Maga Szántóffy prépost így adja elő a holttest elrejtését

„Megtörténvén a kivégzés, nem volt egyéb hátra, mint arról gondoskodni, hogy legalább a hült tetemek tisztességes eltakarításban részesüljenek. Fölkértem tehát a kóroda akkori igazgatóját, engedné meg, hogy a boldogult a sz. Ferenc-rendiek kriptájába vitethessék, mit ő azonban a kapott parancs folytán nem tartott megengedhetőnek. Végre mégis sikerült arra bíznom, miszerint megengedte, hogy saját felelősségemre a józsefvárosi temetőben történhessék az eltakarítás. Ezek után siettem a boldogult Dank Agáphoz, a sz. ferenc-rendiek akkori házfőnökéhez, ki valóban hazafias kegyelettel s szívességgel késznek nyilatkozott előadott szándékom kivitelére segítségnyújtani, s a boldogult gróf tetemét a zárda sírboltjába fogadni. Ezen előkészületek után — meg kell vallanom, — egy kis, tán ily körülmények közt megengedett csefölgáshoz kellett folyamodnom. Miután szinleg plebiánium temetőjében sírt ásattam, Hausmann orvostudor és Bártfayné kíséretében est 10 óra felé bérkocsiban megjelentem a Rókus kóroda kapuja előtt, mely

néhány perc múlva kinyilván, a boldogult miniszterelnök tetemét egy egészen közönséges, mint nevezni szokták, létrás-szekér vitte kifelé, mint rendelve volt, a józsefvárosi temetőbe. Hárman a fiakerben nyomban követtük minden akadály nélkül, csak a vámháznál a katonai őrség vizsgálhatta a halottas kocsi tartalmát, míg végre a temetőbe érve, leszálltam a kocsiról és mint a hely ura: szinleltlen, kissé szigorubb szavakban, kifejezést adtam tettetett elégedetlenségemnek, az ásott sír nem elegendő mélysége s egyéb célszerűsége felett; ez ürügy alatt a halottas kocsisnak megparancsoltam, hogy miután éjjel új ásás által a dolgon segíteni nem lehet, forduljon vissza s hajtson a merre parancsolni fogom. S így történt, hogy ismét a vámház mellett el, hol többé kérdőre sem vontak, egyenesen a sz. ferenciek zárdája felé hajtattam, hol mintegy éjjeli 11 óra felé érkezünk meg, s hol már vártak bennünket. Boldogult Dank Agáp csak néhány öregebb pater kíséretében, kik a titokba be voltak avatva, égő fályákkal fogadott.*

A koporsót levitték a kriptába, hol Dank Agáp elvégezte a temetési szertartást, imádkozott, s a torony alatt levő sírűregbe helyezték el a hamvakat; az üreget pedig másnap egy mítsem sejtő kőműves befalazta. A mily szerény volt az első magyar miniszter temetése, ép oly szerény volt síremléke is: egy egyszerű márványlap, melynek befelé állított lapján csak halálának napja, s e három betű állt: G. B. L. E. sírkövet is csak több nap múlva illeszték oda.

Az elhunyt temetéséről Dank Agáp és Szántóffy A. urak a következő okmányt adták ki a családoknak:

„Temetési oklevél. Melynél fogva elismerem és hitelesen bizonyítom, hogy az urban boldogult méltóságos gróf Batthyány Lajos urnak holt tetemei 1849-ik évi október hó 6-án éjfékor a pesti, gondviselésemre bízott szent ferenciek sírboltjába egyházi szertartás után letétetvén, ugyanott a kriptá belső részének baloldalán (G. B. L.) betűkkel ellátott sírboltban fentartatnak.

„Melynek nagyobb hitelére kiadom ezen, saját irásommal és h. vatalos egyházi peesétemmel ellátott biznyság-levelemet.

*Dank Agáp s. l.,
pesti sz.-ferenciek főnöke.*

(Peesét helye.)

„Hogy az urban elhunyt méltóságos gróf Batthyány Lajos urnak holtteteme a fentirt időben csendes beszentelés után a pesti szent-ferenciek

kriptájába és ugyan a fentemlített sírboltba előttem letéttetett legyen, hitelesen bizonyítom.

Pesten. 1849-ik évi okt. hó 11-ik napján.

Szántóffy Ant. d. s. k.,

pest-józsefvárosi plébános és h. alespere.

(P. h.)

Batthyány hamvainak hollétéről nem tudott senki semmit. A kik tudták, hallgattak. Legjobban hallgatott pedig Dank Agáp, s a titokba beavatott pár öreg társa.

E tett eléggé szépen jellemzi a szerzetest, de jellemét még inkább kidomborítják a következő vonások.

Czuczor Gergely koszorus költönket hazafias költeményeiért hosszú fogságra ítélték, s már Kufstein börtönébe voltak viendők, midőn Dank Agáp egyik szerzetestársával (Tóth Károly concionatorral) elment báró Kempen tábornokhoz, Haynau akkori helyetteséhez. A tábornok durván fogadta, s midőn a pap arra hivatkozott, hogy éppen karácson, a béke ünnepe van, nyersen félbe szakította, hogy ne papoljon, hanem térjen a dolgára.

Dank azt kérte, hogy ha már Czuczornak csakugyan bünhődni kell, zárják a ferenciek kolostorába; ugy is beteges lévén, gondoskodásra van szüksége. De Kempen elutasította.

A szerzetes azonban nem engedte magát elriasztani, elment többfelé is, elmondva, hogy az elítelt pap, mint költő, nem esoda, ha a magas fellegekben járt, de éppen azért nem is veszedelmes ember. Csakugyan sikerült is neki kieszközölni az engedélyt, s Czuczort csakugyan a ferenciek zárdájában zárták el. Erre vonatkozólag ezek vannak a klastrom naplójába jegyezve latinul:

„Czuczor nyugodtan és tisztességesen lakott nálunk 1850. február 15-ig; de ellenségei által vándortávn Haynaunál. márc. 28-kán Kufsteinba vitették.”

A pap-költő ugyanis vendégszerető helyet kapván a zárdában, semmi felügyelet alatt sem volt. Meg nem állhatta tehát, hogy néhányszor, éjnek idején, egy pár barátját föl ne keresse. Ezt Haynau kémeci besúgták, és Czuczort febr. 15-én az „új-épületbe” zárták, honnan Budára, majd Bécsbe s márc. 28-kán Kufsteinba vitték.

Hasonlóan közbe vetette magát Dank az elítelt n. váradai püspökért b. Bémer Lászlóért, ki mint elítelt, fogságra első idejét szintén a derék szerzetnél töltötte. Fogságából azonban egy levelet írt a bécsi pápai nunciának, abban kemény szavakkal illetve az akkori kormányt, mely püspöki méltóságától is megfosztá. E levél felől értesült a kor-

mány, s Bémer Tirol egyik várába záratott, honnan csak 1861-ben tért vissza — meghalni!

E néhány adat is eléggé mutatja, hogy Dank Agáp megérdemli, mikép megemlékezzünk róla akkor, midőn Batthyány nevét oly kegyelettel viszhangozza az ország. E kegyeletből része van a hazafias érzelmű szerzetesnek is.

Az ő bátorsága őrizte meg nekünk a tisztelt hamvakat, s ő tette lehetővé, hogy a nemzet leróhassa az elismerés és kegyelet adóját egyik vértanújával szemközt.

Midőn a Pestváros által megalakított bizottság jelenlétében fölnyitották a Batthyány sírűregét, Dank Agáp már nem élt többé, de ft. Cziry Pyrjék, a rend jelenlegi főnöke, szintén nagy kegyeletet tanusított a hamvak ünnepélyes eltakarításánál.

A szerzet maga kérte, hogy a hamvak azon templomban helyeztessenek ravatalra, mely alatt huszonegy évig pihentek elrejtve.

E templomban emelkedett június 8-án a fényes ravatal, melyet a 8-ik oldalon levő képünk ábrázol.

A templom külső bejárata is gyász-éktiményekkel volt díszítve. Fekete bársony függönyök omlottak le egy menyetről. A templom falai feketebe voltak vonva, itt-ott a Batthyány család címérével.

A ravatal a templom hajójában emelkedett. Alig 4 lábnyi magas volt, hogy a koporsó könnyen látható legyen, s fekete bársony borította. Maga a koporsó a legizlésteljesebb mű, oly stílusban készítve, mint a római sarcophagok. Egy másik érckoporsót takart ez a tömör rézből volt, egyszerű széprajzu aranyos éktiményekkel. Fedele közepén egy babérkoszoruban a törvénykönyv feküdt, s két végén ércrajon föliratok voltak. A fönel ez volt olvasható:

„A nemzet koszorut teaz, vértanu! drága poródra,
Két csepp függ levelén, hőszíni ez. — piros az.”

Lábainál:

„Gróf Batthyány Lajos, Magyarország első miniszterelnöke, elhunyt 1849. október 6-án, eltemettetett szab. kir. Pest városa által 1870. június 9-én.”

Köröskörül gyertyák égtek, s négy tartóban nagy lángok lobogtak. Június 8-ikától jun. 9-ike deléig folytonosan hullámozott a látogatók roppant tömege a ravatal körül.

Június 9-én történt a hamvak kikisérése a keresztes-utj temetőbe. A gyászmenet részleteit már eléggé ismeri az olvasó. Tudja, mily óriás tömeg jelent meg a kíséretben, s hogy e tömegben képviselve volt az ország majd minden törvényhatósága, a főváros minden egylete, céhe, tanodája stb.

Jelen számunk 9-dik oldalán azon pillanatban látható a nagyszerű menet, midőn a széles országról (a nemzeti színház tulajdonát képező emeletes sarokháznál), a kerepesi útra fordul be, e piaceszerű szélességű s negyedmérföldnyi hosszú

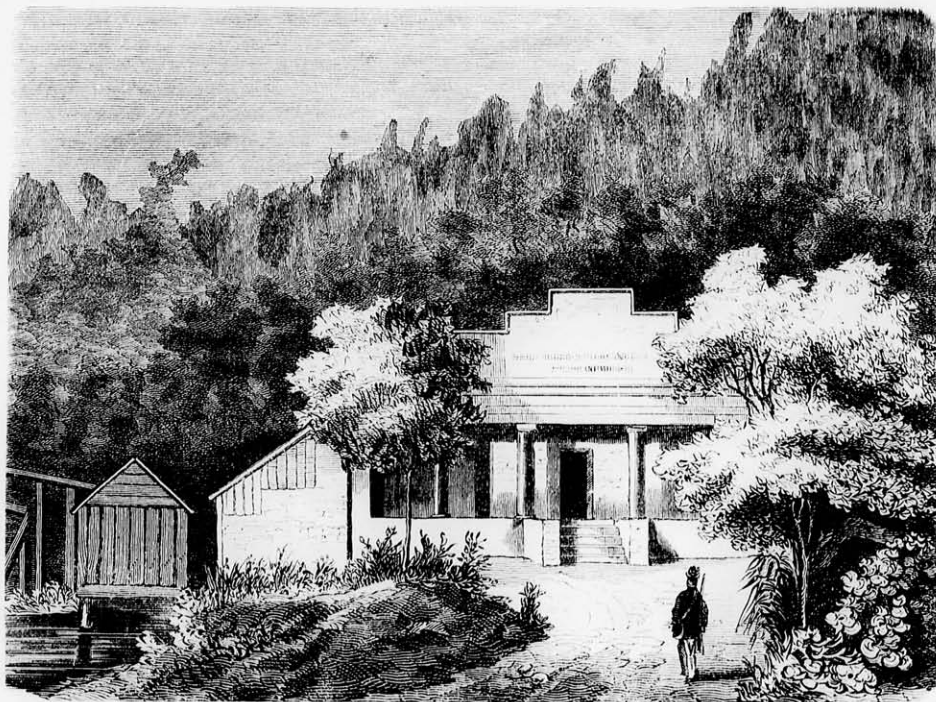
utvonatra, melyen — mint az addig elhagyott utcákon is — sűrű sorfalat képezett kétoldalt a tömeg, s kilátás nyílik a Rókus-kórház templomos épületeig, honnan egykor a holttestet el kellett orozni.

Magyarországi fürdők.

XIII. Menyháza.

E lap feladata, már címénél fogva is, a külföld nevezetességei mellett különösen hazánk említésreméltó tárgyaira fordítani figyelmét. Ily célból

Menyháza, oláhlú: Monyásza, az Aradmegye keleti határszélén föltornyosuló, bükkesekkel fődött azon hegyláncolatok egyikében fekszik, melyek

A menyházi fürdő Aradban.

kezdettük meg a természettől Magyarország gazdagon megáldott gyógyforrásainak kiválóbbjait ismertetni,^{*)} nemcsak érdekes olvasmányt véelve ezzel nyújtani, de egyszersmind tájékozást azoknak, kik akár testi, akár lelki bajaikban üdülést, szórakozást keresnek.

Hazai fürdők ismertetésének ezen fonalát újra fölveszszük s dr. Kéry Imre kalauzólása mellett legelőször is Menyházára vezetjük az olvasót.

^{*)} Legutójjára a budai, rendkívüli fényvel felszerelt fürdő ismertetését s egyes helyiségei rajzait adtuk lapunk tavalyi évfolyamában. (Szerk.)

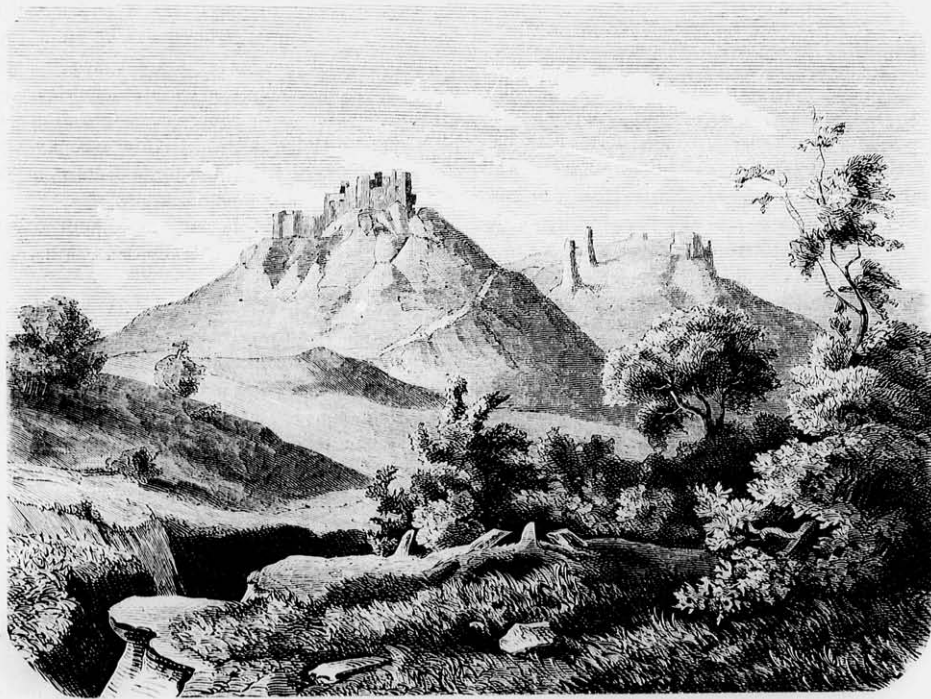
Bihar felé huzódván s ezekkel egyesülvén, a híres Bihar-hegység előhegyi láncolatát képezik. E hegységen tul keleti vagy északi irányban Aradmegyének többé ninesen helyisége.

Monyászára három országot vezet: az aradi, bihari és erdélyi. Legérdekeseb meglepetésben részesülnek Menyháza látogatói közül azok, kik Aradmegye rónája felől közelednek feléje, mint-hogy e rónán egyenkint előforduló domborosodó vidékeken át, fokonként utóvédgre azon hegységek közé jutnak, melyeket még Világoson tul kelet felé kékelleni láttak.

Mindezen három ut Boros-Sebesben, egy igen kies fekvésű, magyarok, oláhok és szláv fajú (ez utóbbiak jobbadán vasgyári munkások) családok által lakott, ipari tekintetben pedig nagyoobszzerű vasgyárral bíró mezővárosban öszpontosul, és melyet a Menyházára akárhonnán törekvő utas ki nem kerülhet. Jobbadán itt is pihenteti még utolszor lovait, mert innen Menyháza már csak másfél órai utazásba kerül.

Az utas Boros-Sebesből kiindulva, már a városka szélén egy hegyszorosba jut, melyet még a hajdankorban kétségkívül az azon átfolyó déznai patak

A város végén az utas két völgy torkolata elé kerül; az utas a bal völgyön halad előre; de e peretől egészen a fürdőbe érkezteig — melybe félóra múlva jutand — minden szabad kilátásról le kell mondanía, szakadatlanul oly szoros völgyben utazván, melyben több helyen, a szó szoros értelmében csak az azon lefolyó menyházai pataknak és a keskeny kocsitnak van helye, jobbról-balról vagy már silányuló bikkfákkal borított, vagy mész-, pala-, homok-, de főleg aszkó- (trachyt) féle kopasz sziklákból álló hegyek által környezetvén, és így elhaladván még Radna hely ség szé

A siroki vár romjai. (Ligeti olajfestménye után. Szövege a 390. oldalon.)

mosott ketté. E szorosból kibontakozván, azonnal Prázsa (Prezest) helységbe jutunk, hol ismét vasgyártó művel találkozunk. Innen túl egy tágasb völgy nyílik szép kilátással az utas előtt eltáruló hegyláncolatokra; e völgyben először Dolcseny s negyedóra múlva Bohány, tisztán oláh helységeken áthaladván, ismét egy órane-gyed múlva Dézna mezővárosba érünk. E városka fölött, igen meredeken fölnyuló hegy tetején, a régi vár romjainak szemlélése az utas a hajdani idők fölött való merengésbe ringatja. Itt is élénk vasipar foglalkoztatja a munkásokat.

lén, 10—12 perc múlva eljut Menyháza helységbe. Ez Waldstein Ernő gróf tulajdona, kinek itt kastélya is van, husz év előtt azonban még a Névery-családé volt. Van itt egy igen régen alapított plébánia, melynek igen csinos imaházába sereglenek a fürdő vendégei, hogy a mindenhatóhoz esdekkeljenek gyógyulásért, vagy hálálkodjanak, ha ezt megnyerték. A vasgyárak porölyei itt is éjjel-nappal mindenfelé üzik sajátságos altató zenéjüket. A lakosság vegyesen magyar és oláh.

Azon völgy, melyben az utas Déznától Menyházáig haladott s melyben az előbbi helység is

fekszik, Menyházán tul is tart; ezen előrehaladván az utas, mintegy öt percig tartó kocsiszás után az uttól balra a fővölgybe benyuló mellékvölgy torkolatát pillantja meg, melynek nyílása előtt egy kis vashámor áll.

Ezen kis völgyből patak esergedez ki, mely az ott létező gyógyforrások vizeiből alakul. A mintegy 200 öl hosszúságú kis völgyben fekszik a gyógyfürdő, s az utas itt elérte vándorlásának célját.

Ha azonban a fővölgyön még tovább hatolunk, tehát tul a fürdői völgy torkolatán, öt perc múlva a grófi vasgyárak nagy olvasztójához érünk, hová a fürdői vendégek társas kirándulást szoktak rendezni. Ezen olvasztón tul még egy órányira húzódik a fővölgy, de ott aztán a magas hegyek oldalai közt végét éri. Ezen mindinkább keskenyülő és folytonosan magasabbra tornyosuló hegyek közötti völgyben számos apró hideg forrás fakadoz, melyek víze egyesülvén, az említett nagy olvasztó kerekait hajtják. Legnevezetesebb ezen források közt az, mely nem messze az olvasztótól, hatalmas mészkő-szikla alatt kerül napfényre s mely a fürdői völgyben fakadó hideg forrásnál még két fokkal hidegebb. E forrás neve oláhul: Pietra en lapte, azaz: tejszikla.

De térjünk vissza fürdünk kis völgyébe. A völgy legnagyobb szélessége a fürdőház előtt van s csak 11 öl. Talaját balfelől az említett patak, jobbról pedig igen keskeny kocsit foglalja el. Középe táján emelkedik először is az igen csinos fürdőház. Ez öt tükörfürdőt foglal magában; az 5-dik

szám alatti kétszerte tágasb a többinél s társas fürdőre van szánva. Ez öt fürdőbe óránként összesen 703 akó víz ömlik.

Tul a fürdőépületen áll a kilenc öl hosszú új lakház tíz lakszobával, melyek közt folyósó fut végig. Ezen új lakház folyosójából néhány lépcső vezet föl a régi, négy szobából álló lakházhoz. Ezzel átellenben van a bérlő lakása a konyhával együtt, a patakon tul. Ugyanezen oldalon létezik még egy házacskva két szobával, úgy hogy az egész intézet összesen tizenhat szobával kínálkozik.

A régi lakházzal közvetlenül egybe van kapcsolva a tágas, közös étterem s ezen tul következik egy, mintegy 25 ölnyi szabad tér, melynél kezdetét veszi a hegyszerinere vezetó sétaut. A vendégeknek élelmezése — árára nézve — nem mondható nyomasztónak, s tekintve az élelemezések beszerzésének nehézségeit, elég változatos is. A lakást illetőleg 1 lakszoba ára naponként 1 frt; két ágygyal 1 frt 20 kr; fürdő 1 órára, tiszta fehérneművel 30 kr.; a nélkül 20 kr.

Ezen fürdőintézet bír kettős permetfürdővel (dus-fürdő) is, mely igen célirányosan van berendezve.

A menyházai hévvizek használata következő betegségekben van javalva: az emésztés gyöngesége; a magától keletkezett, vagy akár heveny, akár huzamos betegségek után hátramaradt általános gyöngeségben; eszban, görvélykórban, idült borbajokban, fekélyekben, s a női bajok legtöbbjeiben.

A siroki vár romjai.

(Ligeti Antal olajfestménye.)

Ligeti Antal, jelenleg a nemzeti muzeum képtárának őre, az öreg Markó halála óta — kinek tanítványa vala — hazánkknak kétségtelenül legkitünőbb és egyszersmind legtermékenyebb tájfestésze, ki mesterétől annyiban elüt, hogy ő nem eszményit a végletekig, hanem azt, mi a természetben megragadó, elbájoló, közvetlen hűséggel igyekszik vásznára tenni, miről meggyőződhetik mindenki, a ki a tárlatokon és a muzeum képtárában levő festményeit figyelemmel szemléli.

Finom, művészi ízlését saját géniuszán kívül mindenestbe Markónak is köszöni nagy részben, kitől utmutatást, oktatást nyert; a természet közvetlensége iránti előszeretétét pedig nem a mások művei utánzásának, hanem annak, hogy a természetet évek hosszú sorain át tanulmányozta, annak ezerféle változatos szépségeit ellesni igyekezett.

Gróf Károlyi István költségén (ki Ligeti esetet után főtí palotájában ép oly kitünő, mint nagyértékű tájkép-gyűjteményt bír) festésznünk nemcsak beutazta egész Dél-Európát, Afrika egy részét s Kis-Ázsia klasszikus vidékeit, de minden megragadóbb helyen hosszabb időt is töltött tanulmányok közt, mint például Siciliában s a Libanon cédrusai közt Kis-Ázsiában, vázlatkönyveibe oly változatos és bő anyagot gyűjtve, hogy azok feldolgozására alig elégséges egy emberélet. E tanulmányok eredményei azon elbűvölő sziciliái, saharai, libanoni képei, melyek szemléletébe belemélyedvén, alig bírnak tőlük megválni.

Visszatérte után azonban a természet szépségei iránt annyira fogékony lelkét nem hagyhatták érintetlenül hazánk jellemzetes, a dél-európaiak és kis-ázsiaiakéitól egészen elütő vidékei sem; s

így egymás után gyűjté össze ezeket vázlatkönyveibe s egymásután teremté vásznára.

Az itt fametszetben bemutatott „Siroki várromjai“ is Ligeti ily műve, mely romok Heves-

megyében, Egertől nem mesze emelkednek. E var hajdanában is inkább csak mulatóhely volt, mint védbástya s emléke ma már csak regékben, mohos falaiban s Ligeti szép képeiben van meg.

A Vezuv kitorése Pompéji betemettetésekor.

(Az ifj. Plinius egykorú leírása szerint.)

Pompéji már a rómaiak idejében régi városnak tartott, alapítása az Oseok vagy Samnitáknak tulajdonították, kik Róma építettése után 4 századdal feglalták el a Campania ezen legbájosabb vidékét. Idő folytán a rómaiak kerítették meg, s municipiummá lett. Látszólag egy felszigetecskén állott, melyet nyugot- és délről a tenger, keletről a Sarno folyócska mosott, s ugy kereskedelmi szempontból is bírhatott fontossággal, másrészt mint nyári időzési és fürdőhely oly híressé lett, hogy a római arisztokratia nagy része rándult oda. Cossinius, egy római vezér, főhadiszállással választotta, és csaknem fogságba ejtette Spartacus azalatt, hogy a tengerparton fürdött. Cicconak villája volt egyik külvárosban, hol munkáját: „De officiis“ írta; s hol őt Augustus, Balbus, Hirtius és Pansa látogatók meg. Claudius oda menekült Tiber zsarnoksága elől, s fia Drusus, egy körtét elnyelvén, ott halt meg. Ugyan itt tartózkodott Phaedrus számkivetésben, hogy Sesanus üldözéseitől megmeneküljön. Seneca említi, hogy kora fiatal éveit Pompéji „hirs városában“ töltötte.

Pompéji földtani csapásai erős földrengéssel kezdődtek. Krisztus után 63. évben, február 5-én Tacitus említi, hogy a város nagyobb része romba dőlt. Seneca hozzáteszi, hogy környékén több helyeken nagy károkat tett, 600 birkát temetett el és sok embert esztől fosztott meg. *) A lakosságot oly félelem fogta el, hogy egy időre odahagyták a várost; de néhány hónap múlva visszatértek, s újra építették. A következő évben ismét nagy földrengés volt, de ekkor már könnyebben túrték s az okozott károk kijavításához oly módon fogtak, hogy a rozsbab anyag helyett jobbat vettek, s így a várost szépíteni is akarták. Ezen munkákkal azonban nem lottek készek egészen, s a bekövetkezett halálos-katasztrófa alkalmával a minő állapotban elmaradt, utcáin járkálva, abban láthatjuk maiglan is.

A földrengések vagy 16 év alatt ha nem is erősen, de gyakran ismétlődve tartottak, míg a maximumot Kr. u. 79-ben augusztus 24én éjjel

*) Ugyanezen időben Neronak azon furest ölete volt: Nápolyban nyilvánosan mint énekes fellépni a színpadon.

érték el. Ez az egész környéket, a földet épen ugy, mint a tengert, felháborította s a Vezuv azon kitorésével végződött, mely minden feljegyzett kitorése között a legerőszakosabb volt.

Hagyjuk itt a szemtanút szólani; ez a fiatalabb Plinius, ki akkor szemköztt a Vezuvval, a nápolyi öböl nyugoti szarván Misenumban (Capo Miseno) lakott anyjával és nagybátyjával, azon Pliniussal, ki a „Historia Naturalis“ t írta, s ki a római tengeri haddal, mint ennek fővezére szintén ott tartózkodott.

Ezen öregebb Plinius a kitorési katasztrófa alatt meghalt, s haláláról a fiatal Plinius Tacitust tudósítja két levélben (Plinius VI. 16. és 20.), s ezek a vulkánok természetleírásában a legnagyobb becsü okmány gyanánt foglalnak helyet.

Plinius első levele Tacitushoz. — Kérsz, hogy na ybátyám halálát leírjam, hogy azt az utókor-nak annál hivebben szolgáltatashd át. Örömet teszem, mert meg vagyok győződve, hogy halálát halhatatlan dicsőség követi, ha irataiban helyt engedsz neki. Ámbár azon borzasztó esemény alkalmával mult ki, mely a föld legszebb vidékét s annyi népes várost pusztított el, s e miatt, de az ő saját becses iratai miatt is fognak róla emlékezni, de megemlítése halhatatlan munkáiban, nagyban fog az ő neve megörökítéséhez járulni.

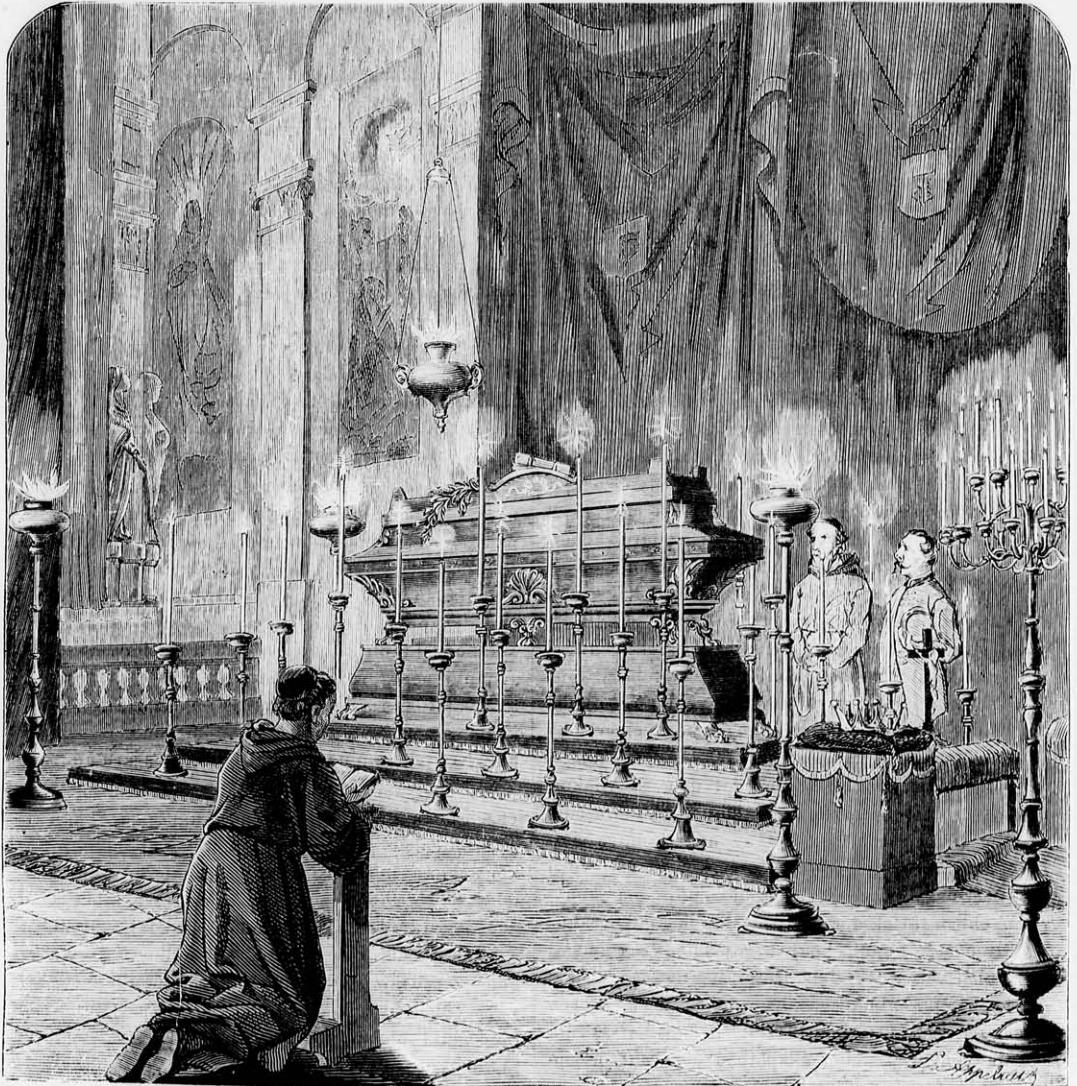
Nagybátyám azon időben Misenum-ban volt a vezetése alatt álló hajóhaddal. Augusztus 23-kán (nonum calend. Septembres), körülbelül egy óra-kor délután (hora fere septima) anyám figyelmeztette egy felhőre, melynek felette szokatlan a nagysága s alakja. Ő, miután szokása szerint a napon feküdt, hideg fürdőt vett s pihenés végett dolgozó szobájába vonult; ekkor felkelt, kiment s egy emeltebb helyet keresett, onnét a váratlan tüneményt jobban szemügyre veendő. Ezen távol-ságból nem volt kivethető, hogy melyik hegyből emelkedik ki, s csak későbbben tudtuk meg, hogy a Vezuvból. A felhő alakját nem irhatom le jobban mint az által, hogy az egy fenyőfához hasonlított, igen magasra szökött fel mint egy hosszú törzs. s a tetőn szétterjedt, mint ennek ágai szoktak. Ugy képzelem, hogy egy földalatti szél hajtotta fel előbb s ott tartotta, de vagy mivel ennek

ereje lassanként fogyott, vagy mivel a felhő sulyosabb lett, terjeszkedett ki ily módon. Hol fehér volt, hol fekete, hol tarka, miszerint több vagy kevesebb föld- és hamuval volt megtelve.

Tudós nagybátyám kíváncsiságát ezen rend-

tetszik, kövessem. Én jobbnak tartottam nem menni s tanulmányaimat folytatni, annál inkább, minthogy valami végezni valót tőle is kaptam.

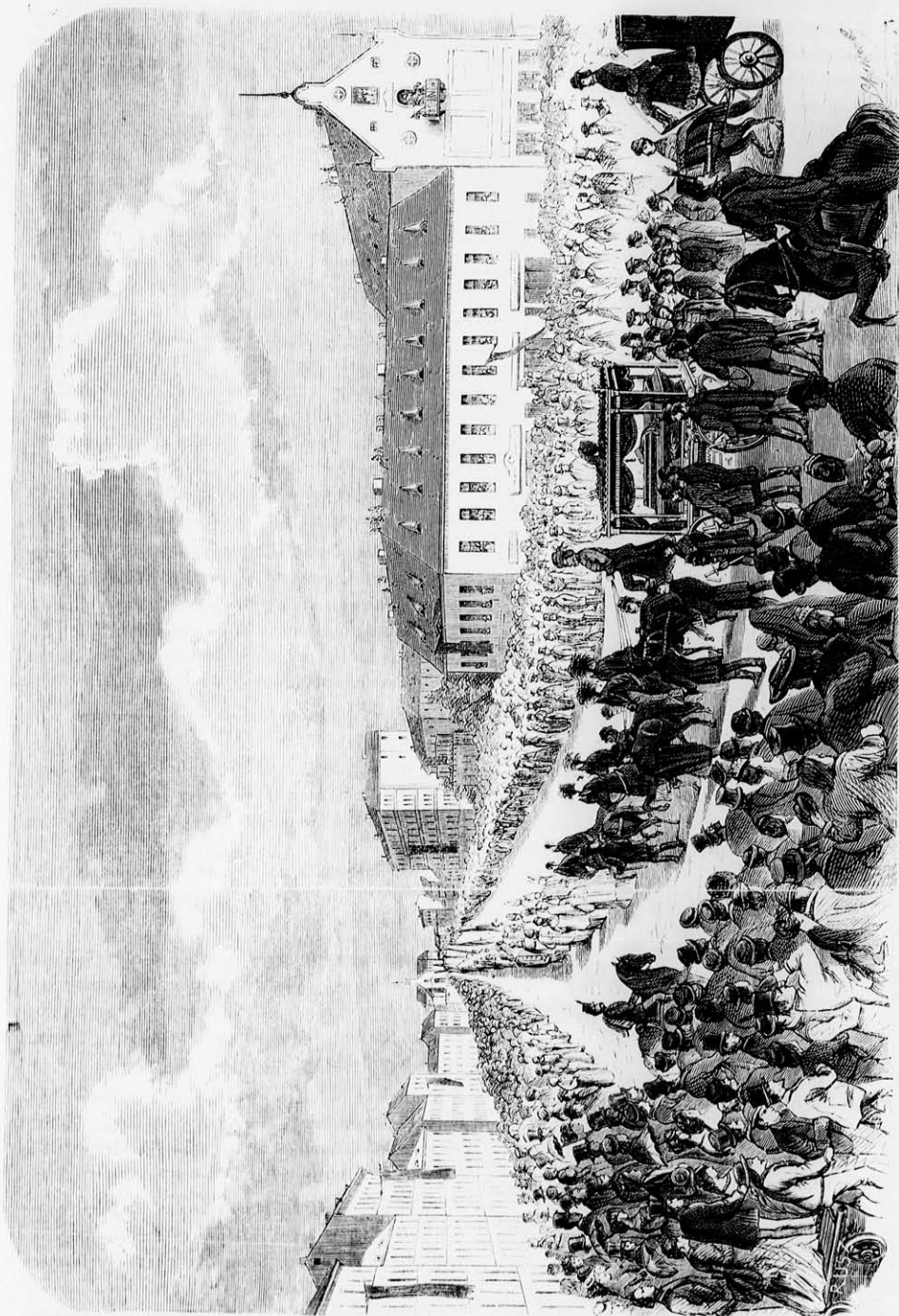
A házból kilépven, sürgönyt (codicillos) kap, melyben a tengerészek (classarii) Retinán, meg-

Batthyány Lajos hamvainak ravatala a ferencrendiek templomában.

kivüli tünemény felette fokozta, s méltónak tartotta közelebbről is megvizsgálni. Meghagyta, hogy egy könnyű hajót (liburnicam) készen tartassanak számára, s nekem megengedte, hogy ha

ijedvén a fenyegető véstől, kéri, hogy lenne segítségökre. Első tervét megváltoztatja, s mit mint tudós kezdett volna, mint hős akarja folytatni.

Bathány temetési menete az ország- és kerepesti-uton.

A tengeri hajókat (quadrirèmes) rendeli elő, maga is azokra száll, segítséget viendő nemcsak Retinának, hanem a több városnak is, melyek pedig azon a gyönyörű parton nagy számmal vannak. Ő siet oda, honnét mások borzalommal telve futnak, s egyenesen azon pontnak tart, hol a veszedelem legnagyobb s mindezt oly nyugalommal s lélekjelenléttel, hogy a mint valami új mozgás vagy alakulás történt a vész színhelyén, [észleleteit megette s leíratta.

Már hullott a hamu a hajóra, annál sűrűbben s melegebben, mentől közelebb értek a hegyhez; közibök égett kövek és fekete kiégett salakdarabok is vegyültek. A tenger zajlott s a parttól visszahúzódni látszott, mihez a közlekedést a hegyről letóduló nagy szikladarabok is merőben lehetetlennek látszottak tenni (jam vadum subitum, ruinaeque montis littora obstantia). Ekkor meggondolta magát, hogy ne térjen-e vissza, de csakhamar ezen szavakat intézte a kormányoshoz, kinek a visszamenés tetszett volna: „A szerencse kedvez a bátorinak; fordulj Pomponianus felé.”

Pomponianus Stabiae-ban tartózkodott ^{*)}, hol a veszély láttára egy hajóra hureolkodott buto-raival, s ámbár közvetlenül kitéve a veszélynek nem volt, mindazonáltal el volt tőkéive a hajóval távozni, a mint a szél kedvezni fog. Nagybátyám, kinek az odamenésre a legjobb szele volt, Pomponianust nagyon leverte találta. Megölelte, vigasztalta, bátorította, s hogy e bátorságot annál inkább fentartsa, maga részéről fürdőt rendelt. Megfürdödvén asztalhoz ül, eszik egészen jó kedvvel, vagy (mi egyaránt hősies) legalább annak látszatával.

E közben azonban látták, hogy a Vezuv ég, s a látvány borzadalmát a sötétség fokozta. Nagybátyám azoknak, kik őt kísérték, vigasztalásul azt mondotta, hogy csak a városok égnek, melyeket a nép elhagyott s lángoknak áldozta fel. Ezután lefeküdt s aludt oly mélyen, hogy hortyogni hallották, mi testes volta s nehéz lélegzése miatt máskor is megtörtént. De végre azon udvar, melyen keresztül szobájába mehetni, hamuval és kövekkel annyira megtelt, hogy ha tovább várnak, ki se jöhetett volna, tehát felköltötték. Felkelt, Pomponianushoz s kíséretéhez ment, kik legkevésbé sem gondoltak a lefekvésére. Tanácskoznak: jobb-e a házakban maradni, melyek a rengetűl időnként erős lökésekkel szenvednek, vagy

a szabadba menjenek, hol a kö- és hamuesés kellemetlenségének vannak kitéve, mi talán még sem oly veszélyes. Ez utóbbira határozták el magukat; a tömeg félelelemből, nagybátyám indokból.

Kimennek, vánkost tevén fejökre, s azt kendővel lekötve, a kö- és homokos ellen védszer gyanánt használándók. Már fenn volt a nap, de ennek dacára a legnagyobb sötétség uralkodott, s hogy ezen segítsenek, fáklyát s egyebet gyűjtöttek meg. Jónak tartották a tenger felé menni s alkalmilag tova evezni, de a hullámok magasak, s a tenger felháborodott volt. Itt nagybátyám, miután hideg vizet kért és abból kétszer ivott, egy szőnyeget terített le s reáfeküdt. Erre lányok s az ezeket megelőző kénzág oly erősen tűntek elő, hogy kísérete megfutamodott. Ő felkelt, két szolgára támaszkoda, de rögtön lerogy s meghal, úgy hiszem, valami fojtó lég beszívása következtében, annál inkább, minthogy tüdeje rosz volt s nehéz lélegzésben gyakran szenvedett.

Midőn ismét világos lett, mi e szerencsétlenség után harmadnapra következett be (Ubi dies redditus, is ab eo quem novissime viderat tertius), úgy találták, a mint halála percében maradt, külső sértésnek nyoma nélkül, saját ruhájában s inkább hasonlított élőhöz, mint halotthoz.

Ezen idő alatt anyám és én Misenumban voltunk, mi azonban a te történetedre nem tartozik; ott egyébre, mint nagybátyám halálának elbeszélésére szükséged nincs. Bezárom tehát leveletem, de engedd még csak azt hozzátenni, hogy híven mondtam el mindent, a mit vagy magam láttam, vagy mások közvetlen az esemény után közltek velem, mielőtt idő lett volna az igazságot megváltoztatni.

Ezen közleményemből szemelj ki oly körülményeket, melyek céldra alkalmasak, mert nagy különbség van a között, hogy mi illik egy levélbe s mi a történelemben, mit írhat az ember egy barátjának s mit a közönségnek.

Ezen levél a nagy történetíró még nem elégtette ki; újra megkérte, hogy őt magát illető részletekről is tudósítsa, s e második levele lett a felelet.

Plinius másodlik levele Tacitushoz. — Azt mondd, hogy azon levél, melyet kérésedre nagybátyám haláláról írtam, bennem vágyat gyszerjesztett arról is értesülni, hogy miként mentem én keresztül Misenumban, mert — úgy hiszem — itt szakadt volt meg az.

^{*)} A mostani Castellamare helyén, Pompejítől délre néhány száz lépésre.

Et quamquam animus meminisse horret ....
Incipiam .... *)

Nagybátyám bennünket elhagyván, tanulmányaimhoz fogtam, melyek miatt visszamaradtam. Aztán fűrödtem, ettem, lefeküdtem s aludtam; álom rövid s nyugtalan volt. Már néhány nappal előbb éreztünk földrengést, de ez Campaniában igen gyakori lévén, föl sem vettük; azon éjjel azonban oly rendkívül erős volt, hogy mindent nemcsak mozgatott, hanem végromlással fenyegetett. Anyám szobámba futott, hol engem már felkelve talált, mert én akartam hozzámenni s felköltöni. Kimentünk az udvarba, mi a ház és tenger között van. Minthogy csak 18 éves voltam akkor, nem tudom: meggondolatlanság- vagy bátorságnak vegyem-e, hogy Livium vettem kezembe, azt forgattam, sőt kivonatokat csináltam belőle, mintha körülöttem minden a legnagyobb biztonságban lett volna. Erre belép nagybátyám egy barátja, ki épen Spanyolországból jött őt meglátogatni, s látván engemet könyvvel kezemben anyám mellett, kikel ennek nyugalma s az én gondatlanságom ellen. Én azonban folyvást olvastam.

Reggel volt ugyan, de világos nem akart lenni; az épületek körülöttünk erősen inogtak és így ámbár a tér nyílt volt, de szűk s így a veszedelemnek ki voltunk téve; elhatároztuk tehát a várost odahagyni. A nép követett bennünket a legnagyobb remélésben; és miathogy a félelem-elfogta léleknek sajtósága, hogy inkább más, mint saját határozata után indul, nagy tömegben csatlakoztak hozzánk

Bizonyos távolságba jutván a háztól, egy borzasztó jelenetnek közepette megállapodtunk. A szekerek, melyeket kirendeltünk, annyira dobattak előre-hátra, ámbár a legegyszerűsége uton voltunk, hogy meg nem állhattuk még nagy kövekkel sem. A tenger mintha maga magára akart volna fordulni, s a föld rázkódása következtében a parttól befelé hanyatott; annyi bizonyos, hogy a part nagy része száraz lett s nagy számmal maradtak rajta vissza tengeri állatok. Másrészt egy fekete s borzasztó felhőből tüzes kigyózó láng tört ki hosszú vonalakban, hasonlítva a villámhoz, csakhogy sokkal nagyobb volt. Erre a mi spanyol barátunk anyámhoz s hozzám fordult, komolyan s erőlesen ezt mondván: „Ha testvéred s nagybátyád biztonságban van, bizonyosan azt ohajtja, hogy ti is abba jussatok; de ha elveszett, semmi kétség, hogy azt kívánta, hogy őt tuléljétek, tehát miért halasztjátok csak egy pillanatra is a menekülést? Mi nem gondolhatunk a mi biztonságunkra, — mondjuk — míg az övéről meg nem győződünk. Erre ő bennünket a legnagyobb sietséggel elhagyott s menekült. A felhő most leszáll s az egész tengert látszik befedni; annyi bizonyos, hogy a Capreac-szigetet s Misenum hegyfokot beburkolta. Most anyám is kért s parancsolta, hogy fussak, még fiatal vagyok, megmenekülhetek; ő már öreg s nehéz arra, hogy a menekülést megkísérelje. A halálnak bátran szemébe néz, csak azon megnyugtatója legyen, hogy az enyémet nem okozta. Én határozottan ellenszegültem annak, hogy elhagyjam, megragadtam kezét s vezettem; követtem, de folytonos szemrehányással a miatt, hogy ő akadályozza az én menekülésemet.

Már reánk esik a hamu, ámbár nem nagy mennyiségben. Visszanézek, s látok mögöttünk egy fekete füstöt, mely utánunk hömpölygött, mint egy vad-ár. Térjünk le a főtről, mondám, addig, míg valami keveset látunk, nehogy eltiporjon bennünket a tömeg, mely sarkunkban van. Alig térünk le, midőn a sötétség bekövetkezett, nem olyan, mint felhős vagy hold nélküli éjjelen, hanem mint valamely szobában, melyben minden nyílás elzárva, minden világ kioltva van. Egyebet nem hallottunk, mint az asszonyok jajgatását, a gyermekek sirását s a férfiak kiabálását; némelyek gyermekeiket hívták, mások szülőiket, mások férjüket, s egymásra csak a hangról ismertek. Egyik saját sorsa, másik a családjáé miatt jajgatott: némelyik halni kívánt a halál miatti félelemből; mások az istenek felé emelték kezeiket; de a nagyobb rész azt képzelte, hogy az utolsó és örökös éj következik be, mi elpusztítja az isteneket és az össz s világot. Voltak közöttük, kik a valódi veszeltyt kigondolt vészhirekkel növelték; beszélték, hogy Misenumban voltak s egyik azt mondá, hogy a város ég, amaz, hogy már romba dől, és a siető nép e költött híreket elhívte.

Vége egy kissé megvilágosodott, mit mi egy lángkitörés előjelének gondoltunk, pedig valóságban a nap közeledése volt. Azonban a láng sem maradt el, csak hogy bizonyos távolságban esett le, s arra újból sötét lett s ezzel egyidejűleg oly erős hamuesz állott be, hogy azt minden untalan le kellett ráznunk, mert különben sulya elnyomott s tömege által betemetett volna.

Dicséretre mondhatnám, hogy a borzalom ezen egész jelenetében egy sohaj, a félelemnek még legkisebb jele sem mutatkozott rajtam; bátorságom azon szerencsétlen, de erős vigaszon alapult, hogy az összes emberiség ugyanazon baj-

*) Virgil. Aeneis.

ban van, s azt képzeltem, hogy én a világgal együtt vesznék el.

Végre a borzasztó sötétség fokonként oszlott, átváltozván egy nemébe a ködnek vagy füstnek; valósággal nappal lett, noha a napot úgy láttuk, mint fogyatkozása esetében. A tárgyak szemünknek (melyek tetemesen meggyengültek) egészen megváltozva tüntek fel, mindent fehér hamu lepett, mintha vastagon hó fedné. Visszatértünk Misenumba, a hol a mennyire lehetett, kissé felfrissítettük magunkat. Az éjt remény s félelem között

töltöttük el; ez utóbbitól több jutott ki, mert a föld folyvást rengett, s többen futkostak le s fel, s borzasztó jóslatokkal fokozták saját s barátjaik nyomorúságát. Mindennek dacára azonban sem anyám, sem én a helyről távozni nem akartunk, míg nagybátyámról tudósítást nem veszünk.

Te ezen levelet olvasni fogod a nélkül, hogy történetedbe bevennél, mire semmi esetre nem érdemes; sőt azt is magadnak tulajdonítsd, ha egy levélnek is keveselnéd vala.

(„Term. Tud. Közöny.”)

Az alchemia mint a vegytan anyja.

Egy osztrák, Rain nevű jogtudor 1680-ban azon állítással lépett fel, hogy a bölcsesség kővének létét kétségbe vonók felségsértési bünbe esnek, mert a császárok legtöbbször buzdó alchemisták voltak. A lipesei jogi egyetem többször mondott ítéletet alchemikus ügyekben, és pedig a bölcsesség kővének léte fölötti teljes meggyőződéssel.

1725-ben Erbach nevű grófnő egy szőkevényt vett őtalma alá Frankenstein várában, a ki hála fejében a grófnő ezüst edényeit mind arannyá változtatta át. A gróf e kincs felére jogot tartott, mert az ő birtokán és a házasság idejében történt az értéknövekvés. A lipesei jogi egyetem azonban ezen követelését semmivé tette azon ítéletével: hogy, miután a kérdéses tárgyak az átalakítás előtt a grófnő birtokának ismertettek el, így az átváltozás után is csak az ő birtokát képezhetik.

A bölcsesség kővének és hatásainak főbizonyítékául tekintetett főleg az alchemisták roppant gazdagsága, melylyel az adepták a hihető és hihetetlen elbeszélések szerint bírtak. Raymondus Lullus a XIII-ik században III. Eduard királynak az aranyat 6 millió értékű összegekben készíté. Egy Flamel nevű szegény irnok élt a XIV. században Párisban, ki egy régi kéziratot szerzett magának olesó áron; huszonegy éven át hasztalan fáradozott elolvasásán, míg végre egy tudós spanyol orvos segítségével sikerült. Az írat a bölcsesség kővének receptje volt. Mily vagyont szerzett magának ezután Flamel, kitűnik abból, hogy tizennégy kórházat alapított, három kápolnáat építtetett és hét templomot gazdag javakkal látott el. Még 1742-ben általa alapítványozott alamizsnák osztattak ki.

Hogy II. Rudolf császár († 1612.) nyolevanöt mázsa aranyat és hatvan mázsa ezüstöt, Ágoston herceg († 1586.) pedig tizenhét millió tallért hagyhatott vissza, az alchemisták annak tulajdonítják, hogy mindketten az alchemiával foglalkoztak.

A bölcsesség kőve azonban a szerencsés adeptáknak arany- és ezüstnél még becsesebb javakkal szolgált. Valamint a nemtelen érceket mintegy tökéletlenségükből gyógyította meg, úgy a beteg emberek fontos és hathatós gyógyszerét képezte. Nem esoda, ha ily hit hívőkre talált oly időben, midőn széthorzsolt gyöngyök, drágakövek és más effélék a leghathatósabb gyógyszerül tekintettek. De mindezek fölött állt a bölcsesség kőve, az élet panacé-je. Azonban úgy látszik, hogy e panacé nem volt más, mint „spiritus vini,” melyet ekkor kezdtek ismerni és „aqua vitae”-nek címezték.

Trimosin Salamon, ki 1520-ban Paracelsust a hermetikus művészet titkaiba avatta, azt állítja, hogy öreg korában a bölcsesség kővének egy gránjával megifjította magát; sárga, ráncos arca ismét sima, fehér lett, arcának rózsái visszatértek, ősz haja megfeketedett, meggörnyedt hátgerince pedig kiegyenesedett; hogy több 70—90 éves nőt fiatallá, virágzóvá tett, és hogy tőle függ, miszerint „aqua vitae”-je segítségével még az utolsó nap tanuja legyen. A patriarkák hosszu életkorát a XVII-ik században egyszerűen abból magyarázták, hogy a bölcsesség kővével éltek. Arterphius, a XII-dik század egy alchemistája, halála előtt ezer évesnek állította magát, a nélkül, hogy valaki ezt kétségbe vonta volna.

Azonban a bölcsesség kővének megifjító és gyógyhatásos erején alapuló hit előbb ingattatott meg, mint a fém nemesítő erejében fekvő, és végre tökéletesen megszűnt a XVIII-dik század elején Stahl és Hoffmann híres orvosok befolyása következtében.

Kezdetben főleg a papok foglalkoztak az alchemiával. Albertus Magnus, Roger Baco, Raymondus Lullus stb. mind különféle rendek szerzetesei voltak. Az alchemiával való foglalkozást isten előtt kedvesnek hirdették, sőt azt állították, hogy

a bűverejű tinktura készítése isteni segíellyel történik. Azért véteknék tartották e művészetbe olyanokat avatni, kik isten kegyéltől kiválólág nem bírják.

Mig eddig az alchemisták csak egyenkint, önállóan munkálkodtak, a XIV-ik században egyletek alakultak e művészet gyakorlására; ilyen volt a rózsakeresztesek egylete, a nürnbergi alchemista társaság, mely még 1700-ban fennállt. A híres Leibnitz e társaság tagja, sőt egy ideig titkára volt.

Az akadályok, melyek a XIV-dik században az alchemia útjában álltak, leginkább az által győzettek le, hogy nagy fejedelmek vették őtalmuk alá. A hermetikus művészet egyik legnevezetesebb pártolója volt VI. Henrik angol király (1423.). Több leírathban fölszólítja országának nemeseit, orvosait, tanárait és papjait, hogy az alchemiával komolyan foglalkozzanak, hogy valamiképen sikerüljön az államadóságokat kifizetni. A papokat még külön is fölszólította, hogy fáradozzanak a bölcsesség kövének föltalálásán, mert ha kényeret és bort Christiben testté és vérré tudnak átalakítani, ugy isten segedelmével sikerülni fog a nemtelen érecek transmutatiója is. Azonban a papok, kik e fölszólítás által a vallás szentségét látták sértve, kívánságát nem teljesítették. De találkoztak mások, kik a királynak ércet szolgáltattak, melyet ő aranyknak tartott — talán nem is — de melyből pénzert vetett és nagyban terjesztette. Sőt egy társaságnak az aranykészítésre szabadalmat is adott, és így a fejedelem védszárnya alatt a legnagyobbserű pénzhamisítás üzetett. A hamis aranyat leginkább a szomszéd tartományokba törekedtek csempészni, azonban Franciaország és Skóthón ezt nagy elővigyázattal akadályozták meg, miáltal a közlekedésben nem kis zavarok támadtak. Ugyanezen időben egy császárnét, a hírneves Barbarát, Zsigmond császár nejét is az alchemisták közt találjuk. Nagy szorgalommal üzte az alchemiát és a jó országanya munkájának produktumát népének, mint tiszta aranyat és ezüstöt adta el. A fejedelmi alchemisták közt legnagyobb volt II. Rudolf német császár és Magyarország királyja, ki életének utolsó éveiben csakis az alchemiával foglalkozott, környezete alchemistákból állott és udvari poétája az alchemiát és papjait énekelte meg.

A harminc éves háboru körül a fejedelmek pénzügyeik javítása miatt gyakran saját udvari alchemistát tartottak, de ezek állása általában igen veszedelmes volt, mert többet kívántak tőlük, mint a mennyivel szolgálni képesek voltak. Vagy még készek nem voltak a bölcsesség kövének föltalá-

sával, s ekkor rendszeren nem sokára elűzték őket, vagy készítették, de ekkor ismét ki voltak téve azon veszélynek, hogy vagy megkínóztattak vagy plane kivégeztettek, ha mesterségüket ügyetlenül vitték végbe és a csaláson rajtakapattak, vagy ha már ügyesen jártak el, hogy titkukat fölfelezzék.

Az alchemia története telve van a fejedelmek csalódott vagy ki nem elégitett kincsvágya által végbevitt zaklatásokkal. Így egy braunschweigi herceg 1575-ben Schlüter nevű alchemistát vaszéken égettetett el, mert az aranykészítést ígérte meg, és ígérte meg nem tartotta. Szokásos volt alchemistikus kalandorokat arany pillangóval ékesített ruhában egy hasonlókép diszített akasztófára függeszteni. Így végeztetett ki egy Krolhmann Vilmos nevű alchemista Culmbachban.

Sokkal szerencsésebb volt azonban a híres Böttger (Böteher), ki mint gyógyszerész-inas Berlinben azon hirre kapott, hogy miután egy Lascaris nevű görögöttől a bölcsesség kövéből néhány szemet kapott, a fémek transmutatiójához szükségelt tincturát nagy mennyiségben tudja készíteni. I. Frigyes porosz király parancsot adott, hogy Böttger, ha kényszerral is, az udvarba hozassék, de Böttger hirt kapva, szerencsésen Szászországba menekült. A porosz király Böttger kiadatását követelte, a szász kormány azonban ezt megtagadta és Wittenberg várát, melyben Böttger tartózkodott, őrséggel látta el. II. Ágoston király egy sajtókezű irattal a legalázatosabb modorban Drezdába hívta, hová Böttger el is ment. A király nemesi ranggal tisztelte meg és szabadságot ígért neki, ha a bölcsesség kövének készítésére tanítja. A könnyelmű ember 1704-ben szerződést kötött a királylyal, mely szerint kötelezte magát kívánságát teljesíteni. Azonban 1707-ben még mindig nem volt készen az aranykészítéssel, a király elvesztette türelmét és haragjával fenyegette. Böttger bizonyosan el nem kerüli elődeinek sorsát, ha nem lett volna oly szerencsés: operatióinál a porcellánt feltalálni. E találmányára építve, bevallá a királynak, hogy az aranykészítés mesterségét ő soha sem értette. Találmánya értékének tekintetbe vétele folytán megoesátott neki és a világhírű drezdai, később meissenai porcellángyár berendezésével bizta meg; Böttger mint a meissenai porcellángyár igazgatója halt meg 1719-ben.

Mária Terézia egy Sehfeld nevű adeptát, miután ez titkát el nem akarta árulni, Temesváron záratott el.

A mult század közepe táján az alchemia létének alapja tökéletesen meg lön ingatva s helyébe a vegytan lépett, mely most önállólág kezdett

fejlődni. Az aranykészítés csak addig sikerült, míg lehetőségét hitték.

Azon kérdésre: vajjon fog-e valamikor az aranykészítés sikerülni? most feleletet adni lehetetlen. De miután a kétely a tudomány kifejlődésénél még mindig az igazság legjobb barátjának mutatkozott, ne vegyük a vegyészeknek rossz néven, ha ezen, míg csak lehetséges, kételkednek.

De ha megjönne azon idő, melyben tetszés szerint lehetne aranyat készíteni, egy ilyen aranykor keveset használna az emberiségnek, mert az arany nem képezi többé tárgyát a kívánságoknak, de az emberiségnek a béke és humanitás kora utáni ohaja megmarad mindig. Bár jelennek meg ez a földön!

Breuer Armin.

Egy hét története.

(Június 20.)

(VK.) „Fuit“ (volt!) — ez a négy betű, mely ma már csak alig olvasható, van fölríva egy magas, vörös márvány síremlékre, mely a városligetben, a Hermina-kápolnától lefelé hajló lejtőn áll. Ki volt, mi volt: nincs rá följegyezve. Sőt a köréje ültetett bigonia-fák is évről-évre mindig jobban igyekeznek elrejtetni e szófukar emléket, mintha óvni akarnák amaz éretlen élcektől, melyekben a „volt“ elé vagy után csufondáros szavakat irtak, például, hogy — bolond „volt.“ Pedig meg lehet, hogy böles volt, ki a világi hiúságot nem kívánta sirkővén is folytatni, s — mint egy barátunktól hallók — jó ember volt, ki a városligetért sokat tett, s e jótétemény fejében egyebet sem kívánt, mint hogy e kedves helyen pihenjen, amaz egyetlen szomorú szó alatt, mely a kíváncsiságnak igen keveset, a gondolkozásnak pedig igen sokat mond. Fuit! Sokszor eszünkbe jut e szó, ha most a városliget utain járunk. Mily kár, hogy a ki sokat tett a városligetért, már csak „volt,“ s a ki napjainkban tenne érte eleget, olyan most — „nincs!“

Van-e kertész? — nem tudjuk. A fák törzseit elborító s életnedvét ok nélküli szívó hajtások s a faderekak rozsdái és a koronák száraz galyai azt beszélnek, hogy nincs. Vannak-e rendes utseprői? nem tudjuk; a szemét, mely napokon át hever a legjártabb utakon, azt lehel a miazmák nyelvén, hogy nincs. Külön bizottság okvetlenül van, de erről még a hattyu-tó sárvize, a hézagosan maradó fasorok, az ujabban épített utak gödrei kiabálják, hogy kellő tevékenysége és kiviteli erélye — nincs.

Pestnek ez az egyetlen népparkja van, hová az olyan hő napokban, minők most járnak, ezenkívül tódulunk ki, hogy a jó természet zöld disze közt port nyeljük, szemetet tapossunk s elhanyagolt ligetek közt járkáljunk.

Új nincs egyéb benne, mint a megszaporodott sipládák, melyeket a nyaralók gyermekserege oly vigan táncol körül, mint a régi zsidók a frigy-

ládát; meg a gyermek-színház, melyben Kratochwill ur izetlen darabok mellett próbálja visszagermanizálni a liget apró népét, ellensúlyozni akarván a magyar dadák buzgalmit.

E kis színház, a gesztenye-sor bejáratától balra, igen esinosan van fölserelve, s nézőtere néha, midőn jókora csapat gyermek gyűl bele, igen kedves látvány. Ezek az ártatlan, vidám lények igen hálás közönség, s megérdemelnék, hogy Herr von Kratochwill (ha ugyan „von“) valamivel kedvezőbb, naivabb táplálékkal lássa el őket. Oly jóízűleg tudnak minden kis bohóságon föl kacagni, oly leplezetlen őszinteséggel kiáltják el tetszésük szavait, oly nyájasan integetnek kis kezeikkel — bár ismeretlenül — egymásnak, zártszékről föl a páholyba s onnan lemutogatva apró ujjakkal, hogy a felnött ember Kratochwill ur színpada mellett egy kis mennyországot is lát, mely — mint a mester mondá — csakugyan a gyermekeké. S mily zsvajogva oszolnak szét! De némelyik nincs kielégítve. „Hiszen, mama, itt csak kiabáltak!“ — mondá egy kis magyar leányka. Valóban, neki nem is beszéltek, mert neki a német szó csak fülébe jut, s nem érti meg. Ha Kratochwill ur ildomosabb ember volna, s beváltaná, a mit ígért, akkor fölvaltva magyar előadásokat is tartana. Csak Vinczéné asszonyt kellene fölkermie, ki a népszínházban tavaly oly sok kedves gyermek-előadást tartott, melyek bizony sokkal többet értek, mint e városligetiek.

A német színház — mondá e helyen valaki, — olyan Pesten, mint falun a liceum-bokor: vágd ki a nagyját tövestől, s meglásd, hogy még messze is apró hajtásokban buvik elő.

A nagyját épp most pusztíták el az Erzsébet-téren, hol a régi bódéból nincs már egyéb, mint a földön egy romhalmaz. Minap megnéztük hamvait. Iszonyu szagot árasztottak a hűtülő esti légbé. „Menjünk e büztől!“ — mondánk barátunknak, ki azt felelé: „Mikor a Bertalan-é után Coligny holttestét csufondárosan fölakaszták s az

udvar kiment körülkocsizni, IX. Károly, egy udvaronc figyelmeztetésére, hogy rossz szag van, cynikusan azt felelte: „Az ellenség hullája mindig jószagú!”

De kinek az ellensége volt ez a porrá lett csarnok? Legfőlegb a jó ízisé. Valaha voltak itt szép esték és vig vendégeskedések. Itt hallottuk Lind Jennyt, Davison, Seebach Marit. Itt bolondított el bennünket egykor Pepita a „Madriлена“ kecsével. Itt haragudtunk meg legjobban Bulyovszky Lillára, hogy oly jól megtanult játszani — németül. Itt láttuk a bécsi olasz opera és várszínház sok kitünőségét. Valódi hold-élet volt itt, kölesönvett, lopott fényvel. Csak hogy az utolsó évtizedben nem annyira a naptól, mint a kankánok lidérceitől kölesönzé a fényt. A Gallmeyer-kultusz innen otthonosodott meg Pesten, s a dalos kávéházak, a „Neue Welt“ és „Orpheum“ innen kapták ledér örökségüket. Itt csak a vendég ért valamit: a rendes háznép után nem igen sohajtozhat senki.

Fúit! — s nem baj, hogy csak volt.

Mondják, hogy a budai szinkört is fenyegeti ez a szomorú szó, mert nincs elég részvétel, noha Aradi kézzel-lábbal dolgozik, s nagy buzgalma minap majdnem kezét is veszté, miután „Bem apó“-ban Szeben ostrománál egy röppentyű a markában robbant föl s úgy megsérté, hogy maig is fekszik. Távól van tőlünk, hogy Buda német lakói erővel ohajtanók magyarosítani; de annyi bizonyos, hogy Buda minden lakosának nagy érdekében áll: végre tudni egy kicsit a magyar kormány és törvényhozás nyelvét is, s ennél fogva csak nekik fog használni, ha a magyar színészet ott állandó gyökeret verhet. A szabad égalj ott ma még e célra nem egészen kedvező, minél fogva egy kis — meleg-ágyról kell gondoskodni. Ezt a meleg-ágyat a színészek „subventió“-nak nevezik.

Nyílt titok ma már, hogy a király 294,000 frt évi segélypénzt engedélyezett Magyarország számára színművészeti célokra, vagyis annyit, a mennyit Bécsben ad. Ez összegből a miniszterelnök a budai magyar színészetnek is juttatni akar valamit, a minék egyiránt örülnek a színészek és a sajtó. De a nemzeti színháznál annál kevésbbé örülnek azon, hogy oda meg ismét „csak“ hatvanezeret utalványozott. „Csak?“ — fogja kérdeni némelyik olvasónk, ki ez összeget igen tisztességesnek tartja. Valóban „csak“ amaz álmokhoz képest, melyekben a nemzeti színház tagjai egy év óta ringatóznak. X. asszony például egészen oda van, hogy csak öt-hatezer frt évidíjhoz jutott, nem gondolva meg, hogy Jókainé felényivel is beérte, s Wolter k. a. nak Bécsben jelenleg sínes

több nyolcezerjénél, holott háromannyit játszik és tízszer jobban, mint X. asszony. Oh! ha nálunk olyanok volnának a tehetségek, mint a vágyak és követelések: akkor a sajtó is beleszólna a segélyosztásba s azt mondaná e hatvanezer forintra, hogy — „csak.“ Hanem hát annyi buzgalomhoz, művészethez és oly sikerekhez, minőket a nemzeti színházban néhány év óta látunk, jó lelkiismerettel mondva: a hatvanezer forint egyáltalában nem „csak.“ A mit a kormány — dalszínház építése végett — megvon tőlük: igyekezzenek bevenni a közönségtől, s akkor helyre lesz állítva az egyensúly megbomlott rendje a valóság és álmok között!

Hanem hát a mi kis buzgalom van, azzal is megkésnek. A szünielő előtt néhány nappal hozták színre „A windsori vig nők“-et, Nicolai e kedves operáját, melyben Balázné és Kvassayné (Saxlehner) asszonyok igen kedves vig hölgyek, Kőszeghy pedig jó Falstaff; továbbá a Sardou hatásos „Hazá“-ját, Lehmann gyönyörű diszleteivel. Mikor a szünielő beáll: akkor lenne két vonzó mű, s mikor játszani kellett napról-napra két meleg hónapon át: nem volt semmi új.

A színháznak különben most sínes még feje. Hanem azért fejtelenség sínes. A triumvirátus (Szigligeti, Erkel, Csepreghy) elég jól végzi, mivel érti dolgát. Jó, hogy a társaság saisonja elmúlt, s a mágnásokat a főrendiházba is kötéllel kell fogdosni, különben megint három mágnásra szállt volna a provizórium, melyet most — szükségéből — demokrata alapra fektettek.

Öt-hat hétig nem fogunk beszélni színházról, s ezért megbocsáthatja az olvasó, ha most még ily jókora színpadi adaggal szolgáltunk. Ezentul nem a páholyok meleg légköre lesz a terünk, hanem a fák árnya, hol most egész karnevál foly. A császárfürdői „platanok“ is szőnyegre kerültek, s a reklám eléggé igyekszik megaranyozni az „első bál“ híret; hanem hiába, a diszes világ nem hisz többé a császárfürdő „zártkörűségének“, hanem inkább átevez a Margit-szigetre, hol közelebb a főtörvényszék fiatal hivatalnokai táncoltatták meg a szép-világot, néhány nap mulva pedig a pilisi járás tisztviselői fogják. Hanem itt is van egy baj: a szűnyogok nem futottak még el a civilizációtól s belezongnak a tánczenébe. Egy orvos azt mondja ugyan, hogy e vékony éji madarak valódi isten áldásai, megannyi érvágói a rosszvértü emberiségnek, hanem hiába — mi mégis csak jobb szeretjük azt a szivarmérget, melylyel a természet ez áldásait elfüstölhetjük. Hanem a Margit-sziget szűnyogai még a magyar kormány irtalgalmatlanul rossz szivarjaitól sem riadnak el.

Végyes közlemények.

* (Néhány nevezetesebb színház.) Sokat beszélnek a hírlapok a roppant fényűzésről, melylyel újabb időben egyes darabokat ki szoktak állítani, a diszletekről, melyekhez fogható nincs és nem is lesz. Pedig volt is, a rómaiak ebben is mesterreink lehetnek. Mi modern diszitők annyira elemyésünk mellettük e tekintetben is, mint diszobédeink Lucullus-lakomái mellett. Színházai ugyszólván sátrak voltak, melyet majd minden nap másutt állítottak föl. E mulandó emlékekre az aedilisek, kiknek hiúsága tönjéncze volt a sátrak alatt, milliókat költöttek. Az elődöt felül kellett mulni, ha nem akart népszerűtlenné lenni; a plebszt mulattatni kellett, elvakítani és csodálatba ejteni, hogy tetszését megnyerjék s újra megválasztassanak. Innen eredtek a vetélyek, melyekben mindenki győztes akart lenni. Két példát említünk, melyről az öreg Plinius is szól. Scaurus aedilis (bíró) a nép mulatságára három csarnoku színházat építtetett 360 oszlopra. Az egyik csarnok egész márvány, a középső üveg s a harmadik aranyozott fából készült. Az alsó oszlopok 38 lábnyiak voltak, ezenkívül 3000 kisebb érc-oszlop, a sok drága festményt nem is említve. Szőnyegek, falszőnyegek, függönyök, diszletek, mind aranyszövetből készültek. A tér 80,000 nézőt fogadott magába. Scaurus oly roppant pazarul állított ki mindent, hogy 21 millió áru díszlet még fennmaradt, melyet tuskulumi villáján helyezett el. Azt hitte, ily fényűzéssel minden vetélytársát elhémította, hanem csalódott! Cajus Curius patricius még felülmulta, ha nem is a pazarlásban, de a terv merészsége által. Atyja temetésére két színházat építtetett, melyekben roppant néptömeg fért el s a színházaknak mégis egyetlen támpontja volt s a nagy tömeg dacára, mint valami kerék, ide-oda forgatható volt. A színház reggel kezdődött, délután egy forgással nagy amphitheatrum volt a nézők előtt, szabad térrel, melyen a gladiátorok birkóztak a dicsőség palomájáért. Plinius bámulja a római nép bátorságát, hogy ily készítményű színházba be mert menni, mely a gépnek legkisebb megsértülése alkalmával egyszerre, tömegesen veszett volna el. A mesterséges gépezet végre valóban annyira elromlott, hogy csak nagy bajjal volt forgatható; hanem ez is csak ürügyül szolgált Curiusnak, hogy a római nép jókedvét ismét fölesigázza. Megtartotta az amphitheatrumi formát s a színház belsejét elváltatá két részre. Végre, midőn a két részben küzdő gladiátorok

közül kettő győztes lett, a válaszfal leomlott s a két győztesnek még egyszer kellett a pálmáért megküzdeni. A pergamoi színházat nem is említjük, mely mozaikkal volt kövezeve, sem Pompejus színházát, melyet Nero egy nap aranylemezekkel fedetett be, csak az újabb időből említünk föl egy, a régiekkel méltán versenyző színházat. Ez a Richelieu színháza, melyet 1641-ben palotájában emeltetett, hogy „Mirame”-ot előadathassa. 600,000 frankba került a színház, mi most kétszer annyinak vehető, s több évig dolgoztak rajta. Mazarin, ki akkor még csak Gioio Mazarin volt különös követségben küldetett Itáliába a gépek készíttetésé végett, melyek a színpadon lettek alkalmazva. A színpadra nyolc husz öles magasságu tölgyet vágatott ki Richelieu a királyi erdőből, melyeknek Párisba szállítása 8000 livrebe került. A függöny felgördültével minden udvaronc eltelt esodálattal, lelkesedéssel. Pompás kertek barlangokkal, csarnokokkal, szökő-kutakkal álltak a néző előtt. A gyönyörű virág-teraszok a tengerre, melynek hajjai ugy hullámoztak, mint a valóságban. A tengeren két nagy hajó, melyek egyike két mértföldnyit távolra látszott. Annyira ment a fény s a természet utánzása, hogy a szomorujáték alatt változó szürkület, éj és virradat a legélethűbben volt feltüntetve. A darab végével egy darab felhő lebukott a színpadra, a királyi lábai elé gördült, melyen ez, mint hidon át, a színpadra sétálhatott, mely alatt a színpad már a legremekebben földszittet bálteremmé változott.

* (Rabló rák.) Samoa szigeten az ugynevezett rabló-rákot, mely nagy és nehéz állat, az odavaló lakosok egész szorgalommal gyűjtik, mert ezen állatok tanulékonyasága és mozgékonyasága bámulatos. Felkúsznak a 20—25 lábnyi magas kókusz-pálmafákra s leszedik a gyümölcsöket, sőt azokat a legügyesebben meg is tisztítják héjaiktól. Gyakran — ha a kókuszdiót nem tudják megtisztítani héjától — újra felmásznek a magas pálmafára s a diót onnan dobják le köre vagy sziklára, hogy így széttörhessék. Sokszor azonban magukkal viszik a diót s addig furják karmaikkal, míg egy kis lyukat vájhatnak rajta, s aztán szétronesoláshoz kezdenek. Ha észreveszik, hogy valaki közeledik a fa felé, behúzzák lábaikat, s ledobják magukat a földre vizet, vagy valami üreget keresvén. Ilyenkor fogdosáék össze, különösen a palma-gyümölcs és füge érésekor, mikor aztán kosarakban szállítják haza.

Figyelmeztetjük tisztelt olvasóinkat, miként az „Athenaeum“ politikai lapjainak példájára ezuttal már mi sem mellékeltetünk külön előfizetési felhívást az új félvév alkalmából. Mindkét lapunk előfizetési felhívását mult számunk borítékára nyomattuk s az előfizetési feltételeket a szives olvasó minden szám borítékán, a lap címe alatt megtalálhatja. Az előfizetési pénzeket legcélszerűbbnek véljük postai utalványokkal küldeni, mi az olvasót mind a levélírástól és pecsételéstől, mind nagyobb költségtől fölmenti.

(Jövő félévi első számunkban kezdjük meg egy magyar tengerésznek.) Karsai Lukács Gyula alkaptánynak „Egy hajótörés“ című, saját viszontagságait leírt, rendkívül érdekes elbeszélését.

* (A muzeum természettudományi osztályában) jelenleg a Xántus kelet-ázsiai, leginkább borneói gyűjteményének rendezésével foglalkoznak. Több, mint 40,000 rovar lévén, ezek feltűzdelése nagy munkát ad. Mindazok, kiknek Friwalszky J. ur megmutatá e gyűjteményt, meglepetve nézték. Voltak angolok, kik számos egyes tárgyakért sokszoros árt igényt. Az egész gyűjtemény, mely az államnak mindössze harmincezer forintja fog kerülni, mondhatni, páratlan a maga nemében, s teljes elrendezése után igen szép és tanulságos látvány leendő.

* (Az állatkert legközelebbi közgyűlésében) elhatározták, hogy a lóvonatu vasutnak egész a kertig kiterjesztését fogják kérni. Ez bizonyára előnyös lesz a társulatra, miután fokozni fogja a kert látogatását, mely különben most is elég kedvező, miután mostanában a legrosszabb napon is bevesznek száz frtot. Elhatározták egy nagy röpde (voliere) állítását, s e végett a hölgyek áldozatkészségéhez fognak folyamodni. E röpdeben mindenféle madarak lennének, s egész madár vásárolni szolgálna. Egy orszlán szerzését is ohajtandónak mondák ki, s e célra a gyűlésben is több, mint száz forintot írtak alá. Szükséges is lenne, hogy a kert ügyét minél jobban felkarolják, mert a ki meglátogatja, alig talál már itt-ott egy-egy állatot s többé nem is ezek képezik a vonzerőt, hanem e kellemes és szépen gondozott kert, továbbá Cassanova asszony mutatóványai, melyeket saját idomított vadjaival ad elő. Közelébb egy ily előadásnál a him-orozslán felbőszült, s nem akart engedelmkedni. Cassanova asszony megfenyítette pálcikájával, de erre még nagyobb dühbe jött, és hatalmas körmével az asszonyság felé csapott. A legnagyobb veszedelem közelgett, már benyújtották a kalitba a végső eszközt, a hegyes vasvillát s az eliszonyodott nép menekülni kezdett; azonban Cassanova asszony nem vesztette el lélekjelenlétét, teljes erőlyével rendreutasította az orozslánt, annak figyelmét a létrán ugráltatással magáról elvonta, és csakhamar bekergette ketrecébe.

* (Mária, belga királyné számára) József főherceg e napokban újra több magyar könyvet rendelt

meg; így a többi közt Jósika Miklós, Jókai Mór és P. Sigmáry Károly minden munkáját. A főherceg, neje és gyermekei számára szintén gyakran vesz magyar könyveket.

* (Állatvéd-egylet) alakult Pesten s már mozogni is kezd, de a helyett, hogy a főváros utcáin minden pillanatban előforduló állatkinzás gyérítésére hatna, az ebek szájkosarának megszüntetésén működik, holott ez épen a közbiztonság érdekében szükséges.

* (Pályázat lótenyésztési kézikönyvre.) A földmívelés-, kereskedelmi magyar királyi miniszterium részéről egy népszerű lótenyésztési kézikönyv írására pályázat hirdettetett. A legjobbnak ítélendő mű 300 forinttal fog jutalmaztatni. Pályázati határidő folyó 1870. évi december 1-je.

* (A Széchenyi-szobor-bizottság) tudósítá Engelt, hogy két külföldi művészszel megbíráltatja szobormintáját, a véleges megbírálás azonban csak a bizottság jelenlétében történhetik. Megbizta továbbá a szobrászt, hogy a drezdai, müncheni és berlini öntődékhöz tudakozódjék, mibe kerülne a szobornak bronzba öntése?

* (A muzeum egy szép szobor-másolat) birtokába jut. Ugyanis gr. Waldstein János (kevés „műgrófjaink“ egyike) Don Juan d'Austriának a Messinátéren álló XVII-dik századbeli remek szobráról gypszöntvényt készíttetett s az első példányt a bécsi iparmuzeumnak adta, a másodikat pedig nemzeti muzeumunknak ígerte.

* (Két honvédelem) növeli ismét azon jelvények számát, melyeket a szabadságharcosok sirja fölé elmet a honfiai kegyelet. Jászberényben június 13-án leplezték le ünnepélyesen a honvédszobrot. Az ünnepélyt a jászkunkerületi honvédegylet elnöke nyitotta meg, nagyszámu közönség jelenlétében. Beszédét a jászberényi dalárda által előadott „Szózat“ követé, mire taracklővések közt lehullt a lepel a szoborról. A megkoszorúzás után két alkalmi költeményt szavaltak s befejezésül az egyleti alelnök tartott beszédet. Egressy János szobrának leleplezése Berezsnán hasonlóképp számos részvevő jelenlétében ment végbe. A templomi szertartás után mozsarak dörgése és gyászzené mellett vonult a nép a temetőbe, hol a hős sirja föltől áll a díszes éreszobor. Itt Móríc Károly honvédeztredes tartott beszédet; a „Szózat“ elénklése után pedig Illyavics János orosz nyelven méltatá a hős érdemeit. A leleplezés után, alkalmi költemény szaválása mellett a szobor megkoszorúztatott, mire a jelenlevők a „Szózat“ utolsó versszakát hangoztatva, visszatértek a városba. Az ünnepélyt díszelő fejézte be.

* (Közérdekű kézikönyv.) Vapereau nagy műve a „Dictionnaire universel des contemporains“ most jelent meg negyedik kiadásban és 1900 negyedrét lapon ismerteti a világban szereplő vagy szerepelt egyének rövid életrajzát meglehetősen hű vázlatokban. Figyelmet talánunk benne Magyarország férfiai iránt is, kik közül Arany, Kossuth, Andrássy, Klapka, Széchenyi, Fáy, Szemere, Szig-

ligeti, Egressy stb. élete van ismertetve. A nagy tevédelmi munka Lampel Róbertnél kapható 18 frt 40 kron.

* (Lónyai Menyhért közös pénzügyminiszter) a pozsonyi tüzkárosultaknak jun. 14-én 100 frtot s az önkénytes tüzoltóknak szintén 100 frtot adományozott.

* (Villámcsapás). Aradmegyében, N.- Iratoson f. hó 10-én a dohányföldeken 10 tagból álló kerítés-csoportra erősen kifejtett tizes villám csapott le s azok közül 6 veszélyesen, 3 pedig csekélyebben lettek megsérvt. Egy fiatal nő azonban, ki egész nap jókedvű volt, életlenül rogyott össze, s ruháit pehelyként szórta szét a villám.

* (Mátyás király szobrára) Gümörmegyében nagyon buzgón folynak a gyűjtések. Már eddig több száz forint gyűlt össze. Közlebb a megye is kibocsátotta gyűjtő-iveit s a jövő hó 10-kéig fognak tartani a gyűjtések. Ugyan-e célra műkedvelői előadásokat is fognak tartani Rimaszombatban.

* (A lengyel történeti muzeum,) melyet a lengyel menekültek Svájcban alapítottak, aug. hóban nyílik meg. Hivatva van e muzeum Lengyelország számára multjának anyagi bizonyosságait, történelmének okmányait politikai, irodalmi, tudományi és művészi tekintetben megőrizni. Maga az ország, a százéves fosztogatás és áldozata, muzeumait, könyvtárait, értékes gyűjteményeit egymásután látja elenyészni. Szükséges lett tehát megmenteni azt, a mi még megmenthető. Azon nemzetnek, mely feltámadása hitét mindeddig megőrizte, dicső emlékei a Habsburgok régi várában gyűjtetnek egybe, melyet Rapperswyl városa e célra felajánlott. Ez épület az alapítóktól restauráltott, s a Sváje egyik, idegenek által ezerével látogatott főséges pontján áll. A könyvtár különösen történelmi műveivel, értékes okirataival és autografaival, melyek az európai nagy közönség előtt nyitvák, dús anyagot kínál a tudósnak kutatásaihoz. Az éremgyűjtemények, a Lengyelországban tett ásatások alkalmával szinre került régiségek, a geografiai s ethnografiai térképek, metszvények, lithografiák, festmények, szoborművek gyűjteményei, a különböző időszakok emlékei, mind gazdag mezőt tartanak fel az előtt, ki Lengyelországot minden szempontból megismerni akarja. Most a muzeum bizottsága részéről gr. I

Plater László köszönetet mond mindazoknak, kik a gyűjteményeket szaporították.

* (Hugo Viktor jövedelme). A híres francia költőnek sokszor szemére hányták, hogy nagy jövedelme van s mégis fősvényen él. A nagy költő közelebről egy ismerősehez intézett levelében következőket írja vagyoni állásáról: „Hallja meg ön az igazat az én jövedelmem felől, melyről azt állítják, hogy 78,000 frankra rug. Azon veszteségek után, melyek számüzetéssel jártak, vagyoni állásom 1868-diki augusztus végén a következő volt: 1. A belga nemzeti bank 300 részvényéből van körülbelül 34,000 frankom. 2. Angolországból, elárusítván utolsó kéziratomat. várok 12,500 frankot. 3. Franciaországból az Instituttól húzok 1000 frankot. 4. Lakásomat Hautville-Houseban számítom 1000 frankra. Ez összesen 48,500 frank. Családi viszonyaim következtében ebből évenként 24,500 frankot kell kifizetnem. Ezenkívül különböző egyleteknek, így főleg egy kisedővodának, melyet én alapítottam, adok évenként körülbelül 7000 frankot. E két kiadási összeget levonva bevételimből, marad a magam személyére 12,000 frank. Csak ennyit költhetek el, mert gyermekeim levén, tőkémhez nem nyulhatok.“

* (Nő-emancipáció Indiában.) A forró Indiában is „égető kérdés“ lett a nő-emancipáció. A calcuttai szépek már odáig vitték, hogy közlönnyük is van „Bungo Mohila,“ vagy „A bengáli nő“ cím alatt. A lap szerkesztője egy benszülött nő.

* (Electro-magnetikus varrógép.) Kétségtelen, hogy a varrógépnél huzamosan dolgozó nők, a láb folytonos mozgás miatt egészségüket tönkre teszik. Most egy francia: Cazol nevű mérnök oly motort talált fel, mely a pedalt a célnak egészen megfelelőleg mozgatja. Ez egy négy elemű villanybateriából áll, mely a villanyesőt a pedatra vezeti. Feltaláló azt állítja, hogy villanydelejgép egészen zajtalanul, pontosan dolgozik, mint a legügyesebb varrónő. A gépet úgy is berendezhetni, hogy azt tetszés szerint lehet lábbal nyomni, vagy a motorral igazgatni. Egy ily készülék a varrógéphez 48—66 tallérba kerül és 10 óra alatt 20—30 krnyi vegyszereket igényel a villanyfolyam fenntartására. Ily varrógépet megrendelhetni Müller Hermannál Apoldában.

A „Hazánk s Külföld“ előfizetési föltételei:

Egész évre 6 frt, félévre 3 frt, negyedévre 1 frt 50 kr. Minden egész éves előfizető, ha csak évnegyedenként is fizet elő, 30 kr. csomagolási díj beküldése mellett megkapja „Bem tábornok diadal“ című, szines nyomásu nagy mulápunkt; új előfizetők azon előnyben részesülnek, hogy „Dobozi“ „Zrinyi,“ „Frangepán,“ „Hunyady László bucsuja,“ „Huszár-bravúr“ és „Guyon tábornok N.-Szombatnál“ című nagy mulápunktát 1—1 frt 30 kr. csomagolási díj beküldése mellett kaphatják meg. Az előfizetési pénzek és postai utalványok a „Hazánk s Külföld“ kiadó-hivatalának, barátok-tere 7. szám, címzendők.

A „Hazánk s Külföld“ kiadó-hivatala.